

DAHA İYİ BİR DÜNYA İÇİN AVRUPA ADİL GEÇİŞİ

Editör: Dirk Holemans

DAHA İYİ BİR DÜNYA İÇİN AVRUPA ADİL GEÇİŞİ

Editör: Dirk Holemans

Yeşil Avrupa Vakfı (GEF) Hakkında

Avrupa çapında canlı bir politik tartışma düzlemi yaratmayı hedefleyen ve vatandaşların Avrupa siyasetine daha fazla katılımını teşvik etmeyi amaçlayan Avrupa düzeyinde bir vakıftır.

GEF, Avrupa siyasetine dair tartışmaları yeşiller içinde ve hatta ötesinde ana akım hale getirmek için çalışmaktadır. Vakıf, yeni fikirler için bir laboratuvar görevi görmekte, ayrıca sınırları aşan politik eğitimlerin ve Avrupa düzeyinde işbirliği ve değişimin bir platformu olarak hareket etmektedir.

Adil Geçiş Projesi Hakkında

Bu kitap **Avrupa Yeşil Vakfı'nın** gerçekleştirdiği Adil Geçiş Projesi'nin bir parçasıdır. Bu projede, ekonominin, doğayı sömüren bir halden, eşitlikçi ve adil yöntemlerle onarıcı bir hale, insanların da desteği alınarak nasıl dönüştürebileceğini araştırıyor. Bu projede yerel özellikler de gözetilerek, gelecekle uyumlu politika ve ilkelere dair görüşlerin derlenmesi ve paylaşılmasına odaklanıldı. Proje, Yeşil Avrupa Vakfı adına Oikos(Belçika) tarafından yürütüldü. Proje Green House Think Tank(İngiltere), The Institute for Political Ecology (IPE, Hırvatistan), Sunrise (Kuzey Makedonya), Transición Verde (İspanya), Federation of Young European Greens (FYEG), Visio (Finlandiya) ve Polekol (Sırbastından) ortaklığı ile gerçekleşmiştir. 2020 ve 2021'de bu organizasyonlar kendi ülkelerinde etkinlikler, yayınlar, görüşmeler dahil olmak üzere çeşitli işler gerçekleştirmiş ve adil geçişin önemi üzerine farkındalık yaratmak üzere çalışmışlardır. Kitabın tamamı, birlikte gerçekleştirilen ortak çalışmaların derlemesidir ve adil geçişin temel zorluklarını ve fırsatlarını sergiler niteliktedir.

Elinizdeki bu yayında, orijinal kitap içinde bulunan 4 makale, Avrupa Yeşil Vakfı tarafından, Yeşil Düşünce Derneği'nin desteği ile Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmıştır.

Yazarlar: Natalie Bennett (Green Party peer), Joaquín Nieto (ILO Spain), Dirk Holemans (Oikos), Elina Volodchenko (Oikos), Lyda Fernanda Forero, Daniel Chavez, Anya Namaqua Links, Rand El Zein, Rául Gómez (Transición Verde), Vedran Horvat (IPE), Dragan Djunda (Polekol), Aleksandar Gjorgjevski (Sun- rise), Simo Raittila (Visio), Sara Matthieu (Member of the European Parliament), Sean Currie (Scottish Young Greens), Anne Chapman (Green House), Robert Magowan, Adrián Tóth (Green European Foundation).

Project Coordinator: Adrián Tóth, Yeşil Avrupa Vakfı (GEF)

Kitabın Editörü: Dirk Holemans (Oikos)

Türkçe'ye Çeviren: Efe Kurşun

Türkçe Editör: Arca Yılmaz

Bu kitabın orijinal İngilizce baskısını info@gef.eu adresine bir e-posta göndererek sipariş edebilirsiniz. Adil Geçiş Projesi'nin yayınlarını ve podcast kayıtlarını www.gef.eu adresinde bulabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

İklim Gündeminde Adil Geçiş: Çıkış Noktasından Pratiğe Uzanan Yol	7
Sırbistan'da Dönüşüm: Küçük Hidroelektrik Santralleri, Büyük Karlar	21
Kuzey Makedonya'da Enerji Dönüşüm Süreci	27
Ertelenen Dönüşüm: İklim Aciliyeti, Adil Geçişte Hirvatistan İçin Yeterli Olmadı.	31

İKLİM GÜNDEMİNDE ADİL GEÇİŞ: ÇIKIŞ NOKTASINDAN PRATIĞE UZANAN YOL

Joaquín Nieto¹

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler'in sürdürülebilir kalkınma politikalarında ve iklim gündemi çerçevesinde 'adil geçiş' kavramını benimsemesi uzun bir süreç olmuştur. İklim gündemi açısından bakıldığında, kavramın resmi olarak ilk kabulü, 2015'teki 21. Taraflar Konferansı'nda (COP21) imzalanan Paris Anlaşması'nın açılışında yer alana kadar gerçekleşmemiştir. Anlaşma, ülkelerin sadece iklim değişikliğinden değil, aynı zamanda buna karşı alınan önlemlerden de etkilenebileceğini tanımaktadır. Bu ifadeyle, değişim sürecinde insanları ve çalıştıkları işleri korumak, ayrıca en kırılgan sektörler ve bölgeler üzerindeki etkileri hafifletmek için somut önlemler alınmasının ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca anlaşma her ülkenin kendi enerji dönüşümü bağlamında adil geçiş sürecini belirlemesi gerektiğini de belirtmektedir.

Adil geçiş kavramının uluslararası iklim gündemine dahil edilmesi, uluslararası toplumun 1992 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini (UNFCCC) kabul etmesinden 23 yıl sonra gerçekleşmiştir. Adil geçişin benimsenmesi hem çok taraflı örgütlerde iklim değişikliği konusunun toplumsal açıdan olgunlaştığı hem de her şeyden öte sendikal girişimlerin kilit rol oynadığı uzun bir süreç olmuştur.

Çok taraflı görüşmeler çerçevesinden baktığımızda, çevre sorunlarının toplum ve emek boyutu ilk olarak 1972 gibi erken bir tarihte Stockholm'deki BM İnsan ve Çevre Konferansı'nda, ardından 1992'de Rio de Janeiro'daki BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda ve daha sonra 2002'de Johannesburg'daki Rio+10 olarak bilinen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Birleşmiş Milletler, adil geçiş kavramını ilk kez 2012'de Rio+20'de onaylanan bir kararla benimsemiştir ve bu karar İstedığımız Gelecek² başlığıyla duyurulmuştur. Yine Rio'daki bu uluslararası konferansta, sosyal ve çevre gündemlerini sürdürülebilir kalkınma perspektifi

¹ Joaquín Nieto, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) İspanya Ofisi Direktörü (2011-2021) ve Sustainlabour Vakfı'nın ilk başkanıydı (2004-2008). Bu bölüm, yazarın Ana Belén Sánchez (ILO Latin Amerika ve Karayipler Bölge Ofisi yeşil işler bölgesel uzmanı) ve Julieta Lobato (Buenos Aires Üniversitesi araştırma profesörü) ile birlikte hazırladığı düşük karbonlu ekonomiye geçiş konulu Papeles de Economía Española 163 (2020) dergisinde yer alan çalışmanın büyük ölçüde gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

² Bkz: <https://bit.ly/3JKIqL4>

altında birleştirme yönünde belirgin bir kararlılık oluşmuştur. Birleşmiş Milletler sistemini oluşturan ülkelerin mevcut devlet başkanları ve üst düzey temsilcileri, sürdürülebilir kalkınma konusundaki taahhütlerini güncellerken, buna ek olarak çalışanların değişen istihdam piyasası koşullarına uyum sağlamalarına yardımcı olacak programlar da dâhil olmak üzere adil geçişin önemini ve güvenli ve insana yakışır çalışma koşullarıyla beraber sosyal güvence ve eğitime erişimi görev edindiklerini dile getirerek herkes için iş fırsatı yaratmanın ve insan onuruna uygun işlerin gerekli olduğunu kabul etmişlerdir.

Adil geçişin bu şekilde tanınması bir tesadüf değildir, aksine Rio+20 hazırlık sürecinde ve konferans boyunca yürütülen yoğun sendikal faaliyetlerin bir sonucudur. Tüm bu süreç Anabella Rosemberg liderliğindeki Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC)³ ile Laura Martín Murillo yönetimindeki Sustainlabour Vakfı⁴ tarafından koordine edilmiştir. Bahsi geçen bu iki örgüt neredeyse on yıldır iki temel hedef doğrultusunda birlikte çalışmaktadır. İlk olarak hem ulusal hem de uluslararası seviyede iklim ve çevre konularını sendikaların ve emek hareketinin gündemine almak için çabalamaktadırlar. Aynı zamanda sendikaları sürdürülebilir kalkınma tartışmalarına dahil etmek amacıyla çok taraflı müzakerelerde destekte bulunmaktadırlar. İkinci olarak ise toplumsal ve emek boyutlarının adil geçiş açısından ele alınarak, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde iklim ve çevre gündemlerine dahil edilmesi için savunuculuk yapmaktadırlar.

BM'nin konuyla ilgili uzman kuruluşu olan ILO, hem çevre ve emek arasındaki ilişkinin hem de çok taraflı kuruluşlarda iklim gündemi ile emek gündemi arasındaki etkileşimlerin daha çok anlaşılmasını sağlamada özel bir rol oynamaktadır.

1992 Rio zirvesi, ILO da dahil olmak üzere tüm kurumlar üzerinde bir etki yaratmıştır. 1994'teki Rio zirvesinin ana mimarlarından biri olan BM Genel Sekreter Yardımcısı Maurice Strong, 75. yıl dönümü vesilesiyle ILO'ya çevre alanının toplumsal adalet ve kalkınma konularına entegre edilmesi talebini iletmıştır ve bu talep karşılık bulmuştur. Çünkü zaten ILO, 1970'ten beri başta çalışma ortamında hava kirliliği ve tehlikeli maddelerin kullanımı olmak üzere çevre konularına eğilmeye başlamıştı. Kurum, benzer bir adımı 1989'da Yerli ve Kabile Hakları Sözleşmesini (C169) kabul ederek çevrenin korunması prensibini yerli halklar için temel bir değer olarak tanımlayarak da atmıştı.⁵

Özellikle yeşil işler ve iklim değişikliği alanlarında çevresel kavramların entegrasyonu, adil geçiş yaklaşımının erken benimsenmesi sayesinde ilerlemeye ve geliştirilmeye devam etmiştir. 2008 Yılında ILO, BM Çevre Programı (UNEP), ITUC ve Uluslararası

3 2006 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) ve WCL'nin (Dünya İşçi Konfederasyonu) birleşmesiyle kurulan ITUC'nin (Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu) 150'den fazla ülkede 300'den fazla sendikal örgüte mensup 180 milyon üyesi bulunmaktadır.

4 Sustainlabour, Sürdürülebilir Kalkınma için Uluslararası Çalışma Vakfı, 2004 yılında sendikaların çevresel faaliyetlerini ulusal ve uluslararası düzeyde desteklemek amacıyla kurulmuştur. Bu kurumun ilk başkanı, o sırada İspanyol sendika Comisiones Obreras'ın lideri olan Joaquín Nieto'dur ve sonuncu başkanı Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu Genel Sekreteri Sharan Burrow'dur.

5 Yerli halklara ve kabilelere ilişkin 1989 tarihli 169 sayılı ILO Sözleşmesi için bkz: <https://bit.ly/3bgGIYg>.

İşverenler Örgütü, “Yeşil işler: Sürdürülebilir, Düşük Karbonlu Bir Dünyada İnsana Yakışır İşlere Doğru” başlıklı bir rapor hazırlamıştır (International Labour Organization, 2008b).

Rapor, yeşil ekonominin iş dünyası üzerindeki etkileri üzerine yapılan ilk küresel çalışmayı temsil etmektedir ve çevre koruma önlemlerinin zorunlu olarak iş kaybına yol açtığını savunan yanlış görüşten ötürü düşman olarak görülen iki zıt dünyayı birleştiren ilk yayındır. Rapor, çalışma hayatını (sendikalar, işverenler ve ILO) çevre dünyasıyla (UNEP aracılığıyla) bir araya getirmiş ve çevresel açıdan daha sürdürülebilir bir kalkınma modelinin istihdam üzerindeki etkilerini tanımlamıştır.

Rapor, ekonomiyi karbondan arındırma, sürdürülebilir ve eşitlikçi bir toplum yaratma yolunda adil geçişin şart olduğunu savunmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir ekonomilere erişmek için gereken en radikal ve kapsamlı değişikliklerin, pek çok işin yeni baştan tanımlanması anlamına geldiğinin altını çizmiştir. Raporda ayrıca atılan adımların hangi alanları etkileyeceği vurgulanmıştır: “İklim değişikliğinin kendisinin yanı sıra uyum ve azaltım eylemleriyle iklim değişikliğini durdurma çabalarının, ekonomik ve sosyal kalkınma, üretim ve tüketim kalıpları ve dolayısıyla istihdam, gelir düzeyi ve yoksulluğun azaltılması üzerinde geniş kapsamlı etkileri mevcuttur.”

Rapor bir yandan da yeşil işlerin^{6*} doğrudan insana yakışır işler olarak adlandırılmayacağına dikkat çekmektedir. Bu durum, çevre üzerindeki baskıyı azaltan birçok işin insana yakışır iş özelliklerini barındırmak durumunda olmayabileceği anlamına gelmektedir. İnsana yakışır işten kasıt, insan haklarına riayet edilen, ayrımcılık içermeyen, güvenli ve sağlıklı koşullarda sürdürülen, onurlu bir hayat yaşamak için yeterli ücretin ve sosyal güvencenin sağlandığı işlerdir. Bu doğrultuda ILO yürütme kurulu, değişimlerin sunduğu fırsatlardan yararlanmak ve zorluklara yenik düşmek için enerji dönüşüm sürecinin yönetilmesi gerektiğini belirtmiştir (International Labour Organization, 2008a). ILO ayrıca iklim gündeminin sosyal iş gücü üzerindeki etkilerinin ikincil niteliğine de dikkat çekmiştir. Çünkü “azaltım tedbirlerini teknik olarak yapılabilir, ekonomik olarak uygulanabilir, sosyal olarak kabul edilebilir ve siyasi olarak sürdürülebilir kılmak için gerekli olan şeyler istihdam ve kalkınmanın faydaları”dır.

2013 yılında Uluslararası Çalışma Konferansı “Sürdürülebilir kalkınma, insana yakışır iş ve yeşil işlere ilişkin önerge”yi kabul etmiştir.2015⁷ yılında bu kararın uygulanması sürecinde ILO, ortaklaşa ve üç taraflı (dünyanın dört bir yanından hükümetlerin, sendikaların ve işveren örgütlerinin resmi ve tam katılımıyla) “Herkes için çevresel açıdan sürdürülebilir ekonomilere ve toplumlara adil geçiş için politik bir rehber” oluşturmuş ve benimsemiştir (International Labour Organization, 2015). Bu rehber adil geçişin uygulanmasına yönelik küresel yol haritasını oluşturmuştur.

Enerji ve çevresel dönüşüm, ILO'nun yüzüncü kuruluş yıl dönümü vesilesiyle yürütülen çalışma hayatının geleceğine ilişkin tartışmalarda önemli bir yer tutmuştur

6 Raporda, yeşil işlerin işletmelerin ve sektörlerin çevresel etkilerini, eninde sonunda sürdürülebilir seviyelere indirdiği belirtilmektedir.

7 <https://bit.ly/3bgGIYg>.

(International Labour Organization, 2017c). Bu dönüşüm, çalışma dünyasını yeniden şekillendirdiği için teknoloji devrimi, demografik değişim ve toplumsal cinsiyetin sosyal boyutlara dahil edilmesi gibi trendlerle birlikte dikkate alınması gereken mega trendlerden biri olarak tanımlanmıştır. Ayrıca üç taraflı Yüzüncü Yıl Bildirgesi, çalışmalarını “ekonomik, sosyal ve çevre boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunan bir çalışma hayatına adil bir geçiş” doğrultusunda şekillendireceğini taahhüt etmiştir (International Labour Organization, 2019a). İklim değişikliğinin etkileri göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmalar, insanları, ihtiyaçlarını ve haklarını merkezine alan politikalar yoluyla gerçekleştirilmelidir. Çünkü iklim değişikliği en çok düşük gelir sahibi ülkeleri ve en kırılgan toplulukları şiddetli bir şekilde etkilemektedir. Özellikle kayıt dışı ekonomi denilen, ama sağlık hizmetlerine erişimin, istihdamın, emeklilik hakkının ve kazalara karşı güvencenin mümkün olmadığı bir modeli tarif eden ekonomilerde çalışan insanlar ciddi risk altındadır. Bunların içinde de gençler, kadınlar, kırsal nüfus ve göçmenler en çok etkilenen gruplardır.

ADİL GEÇİŞİN YAPI TAŞLARINDAN BİRİ OLAN SENDİKAL HAREKETİN ÇATIŞMALI EVRİMİ

Adil geçiş kavramının bahsedildiği ilk kamusal konuşmalardan biri, 1993 yılında Amerikalı sendikacı Tony Mazzocchi tarafından yapılmıştır. Mazzocchi çevre koruma politikalarının uygulanması sonucunda işlerinden olan işçiler için çözüm ve mali yardım çağrısında bulunmuştur. Aynı dönemde Kanadalı sendikalar da asbest endüstrisine karşı mücadelelerinde bu kavramı kullanmışlardır.

İklim bağlamında bu kavram, kömür ve diğer fosil yakıtların terk edilmesi gibi sera gazı azaltım tedbirlerinin istihdam üzerindeki potansiyel olumsuz etkilerini giderme amacıyla kullanılmaktadır. O dönemde ne UNFCCC ne de onun ilk uygulama aracı olan Kyoto Protokolü için bu boyutunu hesaba katmıştı. UNFCCC meşru olarak “ortak ama farklı sorumluluklar” ilkesini benimsemiştir; iklim değişikliğini ele alırken ve uyum önlemlerini projelerin ve atılan adımların ekonomi, kamu sağlığı ve çevre kalitesi üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla hayata geçirirken, birimlerin kapasiteleri ile sosyal ve ekonomik şartlarını göz önünde bulundurmıştır.⁸ Ancak UNFCCC, sosyal adalet ya da istihdamı doğrudan konu alan politikalar oluşturmamıştır. Sonuç olarak istihdam konusunu iklim müzakerelerine dahil etmek için herhangi bir yol izlenmemiştir. Sözleşmenin kalkınma araçlarına adil geçişi dahil eden bu tür yöntemlerin oluşturulması, müzakerelere sivil toplum gözlemcisi sıfatıyla katılan sendikanın önceliği haline gelmiştir. Ancak bu stratejiyi hayata geçirmek için katedilmesi gereken yol oldukça zorlu olmuştur.

Kyoto Protokolü'nün kabul edildiği 1997 yılındaki COP3'te, işçi temsilcileri karşıt görüşler dile getirmiştir. Bir yandan madencilik temsilcilerinin hakim olduğu Kuzey Amerikalı sendikalar azaltım hedeflerinin kabul edilmesine karşı çıkarken, diğer yandan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu protokolün kabul edilmesini desteklemiş ve

8 Bkz: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>

Kyoto Protokolü'nün ikinci maddesinde belirtilen yenilenebilir enerji ve diğer adımlar lehine tedbirlerin tam olarak geliştirilmesini teklif etmiştir. Bu sayede madenlerin ve kömürlü elektrik santrallerinin kapatılması gibi protokolün uyum hedeflerine göre sanayileşmiş ülkelerin gerçekleştirilmesi gereken tedbirlerin istihdam üzerindeki olumsuz etkilerinin yeni iş alanları yaratılması yoluyla giderilmesi amaçlanmıştır. Ancak Kyoto ile ilgili olarak Avrupa ve Kuzey Amerika sendikaları arasındaki uzlaşma süreci çok karmaşık ve uzun soluklu olmuştur.⁹ Bu süreç, azaltım önlemlerinin olumlu ve olumsuz etkilerini öngörmek isteyen her ülkenin kendi içindeki taraflar arası diyalog süreci üzerine çalışması gerektiğini ortaya koymuştur.

Yirmi birinci yüzyılın başında ITUC'nin selefi olan Uluslararası Serbest Ticaret Birlikleri Konfederasyonu'nun (ICFTU) koordinasyonu, peş peşe gerçekleşen iklim COP'larına sendikalar katılımlarını arttırmaya başlamıştır ve toplantılardaki sendika gündemi hız kazanmıştır. Bu süreçte çevre ve iklim konularında sendikaları desteklemek amacıyla ICFTU'nun katkısıyla Sustainlabour kurulmuştur. Bu bağlamda, sendikaların önerisi de bir temele oturmaya başlamıştır. İklim konusunda ilerlemenin ve ekolojik dönüşüm sürecinin başarılı olmasını sağlamanın tek yolu adil bir emek süreci olduğu açığa çıkmıştır. Örneğin, 2007 yılında Bali'de düzenlenen COP13'te, 22 ülkeden 80'den fazla temsilciden oluşan sendika delegasyonu, istihdam konusunun müzakerelerdeki konumuna dair bir öneri sunmuştur:

İstihdam dönüşümleri, sosyal adaleti garanti altına alacak şekilde ele alınmalı ve incelenmelidir. İnsana yakışır yeşil işlerin ve sosyal koruma sistemlerinin teşvik edilmesi dahil tamamlayıcı tedbirlerin azaltım ve uyum tedbirleri ile birlikte tasarlanması gerekmektedir. İşçi sendikaları, istihdam, gelir ve yoksulları gözetilen tedbirlerin tartışmaların merkezine oturtulmasını önermektedir. İstihdam etkileri tüm senaryolara bir değişken olarak dahil edilmelidir.^{10*}

Bunlarla birlikte çeşitli Avrupa hükümetleri ve başta Arjantin'den temsilciler olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinden aktörler ile ittifaklar kurulmaya başlandı ve sözleşme kapsamında kabul edilecek yeni belgelere adil geçişin resmen dahil edilmesi için teklifler sunuldu. Bu olaylar silsilesi, nihayet bu kavramı bünyesine katan Paris Anlaşması'nın 2015 COP21'de imzalanmasına vesile olmuştur.

9 Avrupa sendikaları Kyoto Protokolü'nü başından beri desteklerken ve uygulanması yönünde müzakere ederken, ABD sendikalarının Kyoto Protokolü'ne karşı takındığı tutum yıllarca devam etmiştir. Avrupa ve Kuzey Amerika sendikaları arasında yapılan ve benim de 2004 yılında New York'ta bizzat katıldığım görüşmelerde, ABD'li sendikacılar bize Kyoto Protokolü'nün kendileri için bir ölüm anlamına geldiğini ve adil geçişin "süslü bir cenaze töreni" için hazırlanmış bir kefedenden başka bir şey olmadığını söylediler. Ancak bu durum, Ağustos 2005'teki Katrina Kasırgası'nın ardından New Orleans'ın sular altında kalmasıyla kısa bir süre sonra değişmeye başladı.

10 13 Aralık 2007 tarihli COP Sendikal Bildirisinden alıntıdır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN EKONOMİ VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

İklim değışikliğinin ekonomi ve istihdam üzerindeki etkisi, zaman içinde giderek daha fazla anlaşılır bir hale gelmiştir. Bu değışime dair pek çok çalışma katkıda bulunmuş, iklim gündeminin ekonomik ve sosyal boyutlarının anlaşılmasını ve kararlara dahil edilmesini sağlamıştır.

İklim Değişikliğinin Ekonomisi: Stern Raporu'nun (The Economics of Climate Change: The Stern Review) 2006 yılında yayınlanması, iklim konusunun ekonomik ve sosyal boyutlarının kabul edilmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Aynı zamanda bu yayın, sendikal hareketin adil geçiş lehine müdahil olması için bir uzlaşma alanının ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Stern raporu, iklim değışikliğini engellemek için hızlı hareket edilmemesinin çok ciddi olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçlar doğuracağı konusunda uyarılarda bulunmuş ve bunun kalıcı olarak her yıl GSYH'nin %20'sine mal olabileceğini belirtmiştir. Bu kötü senaryo, GSYH'nin %1'i gibi düşük bir maliyete mal olacağı ve olumlu ekonomik sonuçlar doğuracağı öngörülen iklim değışikliğini durdurmaya yönelik ortaya atılan senaryoya göre taban tabana zıttır.

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin 2007'deki Dördüncü Değerlendirme Raporu'nun (AR4) vardığı sonuçlar şunlardır:

İklim değışikliğinin sanayi, yerleşim ve topluma yönelik yararları ve maliyetleri, konuma ve ölçüğe göre büyük ölçüde değışecektir...

Ancak toplamda net etkilerin, daha geniş veya daha hızlı ısınma altında olumsuz olma olasılığı çok daha yüksektir.

Bu bağlamda Avrupa sendikal hareketi de İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na bağlı Çalışma, Çevre ve Sağlık Enstitüsü (İspanya), Syndex Enstitüsü (Fransa) ve Wuppertal Enstitüsü (Almanya) tarafından ortaklaşa hazırlanan 'İklim Değişikliği ve İstihdam: 2030 Yılına Kadar İklim Değişikliği ve CO2 Emisyonu Azaltım Önlemlerinin AB-25'te İstihdam Üzerindeki Etkisi' (European Trade Union Confederation, 2006) başlıklı bir raporla tartışmaya katkıda bulunmuştur. Çeşitli ölçüm metodolojileri kullanarak ılımlı bir değışim senaryosu projeksiyonunu baz alan rapor, iklim değışikliğinin farklı Avrupa bölgeleri üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu da raporun istihdam üzerindeki etkisine ilişkin sonuçları desteklemiştir.

Benzer şekilde Sustainlabour da çevre odaklı dönüşümün, tarım, ormancılık ve ekosistemlerle ilişkili olanlar gibi farklı üretim sektörlerinde istihdam, sağlık ve iskan konularında ve ayrıca toplumsal açıdan bırakacağı etkilere dikkat çektiği "İklim Değişikliği Rehberi" yayınlamıştır.

Daha önce bahsedilen "Yeşil İşler: Sürdürülebilir, Düşük Karbonlu Bir Dünyada İnsana Yakışır İşe Doğru" (International Labour Organization, 2018a) başlıklı rapor da hem

iklim değişikliği, ekonomi ve istihdam arasındaki ilişkileri hem de bu konuların iklim gündemine nasıl dahil edileceğini anlamak için yol gösterici olmuştur.

ILO'nun yaptığı çalışmalar, her yıl insan kaynaklı doğal afetlerin sıklığının ve yoğunluğunun artmasıyla küresel istihdamın %40'ı olan 1,2 milyar işin bağlı olduğu ekosistemlerin verimliliğinin azalttığını göstermektedir. 2000-2015 yılları arasında insanlığın neden olduğu veya şiddetlendirdiği doğal afetler, küresel boyutta bir çalışma yılının %0.8'ine eşdeğer yıllık 23 milyon yaşam yılı kaybına neden olmuştur. Buna karşılıık 'ısı stresi' olarak bilinen durum da yaklaşık 80 milyon işe eşdeğer yıllık çalışma saati kaybına neden olmaktadır (International Labour Organization, 2019b).

ILO, ülkeler tarafından Paris Anlaşması doğrultusunda verilen azaltım taahhütlerinin uygulanmasının istihdam üzerindeki etkisini de incelemiştir. Çalışma, 2030 yılına kadar altı milyon işin kaybedileceğini, ancak karşılığında yirmi dört milyon iş fırsatı yaratılacağını öngörmektedir. Yani kaybedilen her iş için dört yeni iş ortaya çıkacaktır. Hatta ülkeler döngüsel ekonomiyi teşvik ederse daha da fazla iş yaratılacaktır (International Labour Organization, 2018b).

Ancak durum bu tahminlerden çok daha karmaşıktır. Kaybolan işin dört katı kadar yeni istihdam fırsatı yaratılacak olsa da, bu fırsatlar kaybedilen işlerle tam olarak aynı yerde ya da aynı zamanda yaratılmayacaktır. ILO raporu, analiz edilen 163 sektörden çoğunun net istihdam yaratımından yararlanacağını göstermektedir. Bu sektörler arasında yenilenebilir enerjiye geçişin 2030 yılına kadar alanda 2,5 milyon iş yaratacağı tahminiyle elektrik sektörü öne çıkmaktadır. Fosil yakıtı dayalı elektrik üretiminde çalışılan 400.000 işin yok olmasına kıyasla nasıl bir fırsatın olduğu görülebilmektedir. Ayrıca yalnızca 14 sektör 10.000'den fazla iş kaybedecek ve yalnızca iki sektör (petrol çıkarma ve rafineri) bir milyondan fazla iş kaybedecektir. Bölgesel açıdan bakıldığında, sağlanan ekstra net istihdamın Amerika kıtası için 3 milyon, Asya-Pasifik bölgesi için 14 milyon ve Avrupa için 2 milyon olduğu tahmin edilmektedir. En olumsuz etkilenecek bölge petrolün önemi nedeniyle net iş kaybının %0,5 olacağı Ortadoğu'dur.

Bunlara ek olarak döngüsel ekonomi, önümüzdeki yıllarda 6 milyon ek istihdam potansiyeliyle umut verici bir sektör olarak görülmektedir.

Öte yandan, çevresel bozulma kadınlar, yoksullar, göçmen işçiler ve yerli topluluklar gibi toplumdaki en hassas grupları özellikle etkilemektedir. Küresel iş gücü piyasasında kadın oranı %48 iken, bu oran büyüyen yenilenebilir enerji sektöründe yalnızca %32'dir. Bu oranın da neredeyse %50'si idari işlerken, sadece %28'i bilim eğitimi gerektiren veya karar alıcı seviyesindeki pozisyonlardır. Kadın temsiliyetinin en düşük olduğu işlerin aynı zamanda daha iyi ücretlere ve daha elverişli çalışma koşullarına sahip olduğu açıktır. Bu fark sürdürülebilir inşaat sektöründe, geri dönüşüm endüstrisinde, organik tarımda ve elektrikli araç endüstrisinde de belirgindir (Sanchez, 2019). İklim değişikliğine uyum konusunda kadınların finansal ve tarımsal kaynaklara, araziye, teknolojiye ve eğitime erişim açısından karşılaştığı bu durum oldukça sinir bozucudur (Baruah, 2016; Intergovernmental Panel on Climate Change, 2014;

International Labour Organization, 2009; International Labour Organization, 2017a; von Hagen ve Willems, 2012).

Bu nedenle, enerji ve ekolojik dönüşüm süreçlerini insana yakışır çalışma ve sosyal adalet temelinde yürütmek gerekmektedir. Yani herkes için insana yakışır iş şartları yaratmak, toplumsal kapsayıcılığı arttırmak ve yoksulluğu azaltmak için adaleti gözetilen bir yol haritası ortaya koymak esastır. Bu yol haritası, dönüşümün etkin ve doğru yönetim mekanizmalarını kullanarak çevresel olarak sürdürülebilir bir ekonomiyi şekillendirmelidir. Uluslararası kalkınma tartışmaları içinde uzun zamandır iklim gündeminin yer aldığından hiç kimsenin şüphesi yoktur. Verilen önemin bir başka göstergesi, BM'nin 2030 hedefinin bir parçası olarak benimsediği Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıdır (SKA). İklim değişikliği, SKA 13'te ("İklim Eylemi") açık bir şekilde ele alınmaktadır. Bu maddenin hedefleri, iklim değişikliği konusunun ulusal politika, strateji ve planlarda etraflıca ele alınmasını sağlamak ve ayrıca azaltım faaliyetlerini arttırmak amacıyla eğitimlerin düzenlenmesini, bilinçlenmeyi ve insan ve kurum kapasitesinin artırılmasını teşvik etmektir.

SKA'lar içindeki yalnızca su, enerji, ormanlar ve okyanuslar gibi çevresel hedeflerle doğrudan bağlantılı olanlar değil, aynı zamanda yoksulluk, sağlık, cinsiyet eşitliği, sanayi, tüketim, şehirler, ekonomi ve istihdam konularını ele alan diğer birçok amaç ve hedef de iklim gündemiyle ilgilidir. BM'nin oluşturduğu toplam 17 SKA, çevresel olarak sürdürülebilir insani gelişme için bir toplumsal dönüşüm vizyonunu oluşturmakta, SKA'ların içerdiği toplam 169 hedef ise dönüşüm stratejisini her bir konu özelinde detaylandırmaktadır. Tüm bu amaç ve hedefler birbiriyle alakalıdır ve iç içe geçmiştir.

"İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme" başlığını taşıyan SKA 8'in alt başlığı "İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işi desteklemek"tir. İçeriği özellikle adil geçişle alakalı olan bu amaç, sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya ulaşabilmek için bireylerin insana yakışır koşullara sahip kaliteli işlere erişmesi için gerekli koşulları yaratmak ve çevreye zarar vermeden ekonomiyi canlandırmak için toplumlara çağrıda bulunmaktadır. Sürdürülebilir istihdam yaratmak ve eşitliği teşvik etmek için ekonomik büyümenin kapsayıcı olması gerektiğini belirterek ve her şeyden önce temel sosyal koruma standartlarının dünyadaki tüm ülkelere yayılması çağrısında bulunarak SKA 1 "Yoksulluğa Son" amacıyla birbirlerini tamamlamaktadırlar.

“İŞLER İÇİN ULUSLARARASI BOYUTTA İKLİM EYLEMİ” GİRİŞİMİNE İLHAM OLAN ADİL GEÇİŞ

2015 Paris Anlaşması'nın adil geçiş kavramı bünyesine dahil etmesi, birçok ülkenin de zaman içinde bu kavramı benimsediği bir süreci başlatmıştır. Bu ivme, 50'den fazla ülkenin adil geçişi destekleyen bir bildiri imzaladığı Eylül 2019'daki New York iklim konferansına kadar devam etmiştir¹¹.

Adil geçişin Paris Anlaşması'na dahil edilmesi ILO tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Kurumun o zamanki genel direktörü Guy Ryder, iklim eylemleri konusunda işçiler de dahil olmak üzere insana yakışır iş koşullarını sağlayarak tüm insanların haklarına saygı duyulması gerektiğinin ilk kez dillendirildiğini belirtmiştir.

Paris Anlaşması'ndan bu yana BM, ILO'nun da desteğiyle iklim değişikliğinin sosyal boyutu konusunda öncülük etmektedir.

Paris'teki COP21'den sonra bu alandaki ilk büyük atılım, birçok ülkenin Silezya Dayanışma ve Adil Geçiş Bildirgesi'ni imzaladığı Katowice'deki COP24'te 2018 yılında gerçekleşmiştir.¹²

Eylül 2019'daki New York iklim konferansında BM Genel Sekreteri António Guterres, İstihdam için Ulusal İklim Eylemi (AC4J)¹³ girişimini başlatarak ülkeleri toplum içindeki partnerlerle koordineli bir şekilde iklim politikalarının bir parçası olan ulusal adil geçiş planlarını benimsemeye teşvik etmek amacıyla ILO'yu görevlendirmiştir.

Girişimin temel amacı, insanları iklim eyleminin merkezine koymaktır. Bu doğrultuda iklim eyleminin özellikle hassas gruplar için sosyal koruma önlemlerini içermesini ve insana yakışır yeşil işleri de kapsamasını güvence altına almak hedeflenmektedir. Bir yandan da düşük karbonlu üretim için özel sektörün teknolojik ve enerji altyapısını güçlendirme amacı güden ekonomik teşviklerin ve süreç boyunca gerekli olan kararlara yol gösterecek, ülkeleri iklim politikalarının bir parçası olan ulusal adil geçiş planlarını benimsemeye teşvik etme çağrıları gibi sosyal diyalog mekanizmalarının oluşturulması amaçlanmaktadır.

Başlangıçta 46 ülkenin katılımıyla oluşturulan AC4J girişimi, Madrid'deki COP25'te resmi olarak tanıtılmıştır.¹⁴

Adil geçiş ve iklim müzakereleri kesişerek birlikte ilerlemektedir. COP25 sonuç belgesindeki Karar 1/CP.25 ile birlikte, Paris Anlaşması'nda geçen iş gücünün adil bir yeniden dönüşüm veya geçiş süreci izlemesi ve insana yakışır kaliteli işlerin yaratılması gerektiğine dair yükümlülükler bir kez daha vurgulanmıştır. Örneğin, iklim değişikliğine yönelik tedbirlere ilişkin oluşturulan çalışma planında, adil geçiş de bazı

11 Bkz <https://bit.ly/3JKIqL4>

12 Bkz <https://bit.ly/3JKIqL4>

13 Bkz www.climateaction4jobs.org

14 Etkinlik kaydına ulaşmak için: <https://bit.ly/3uEtqYO>

faaliyetlere dahil edilmiştir. Bu örnekler; düşük emisyon politikalarına yönelik ulusal stratejilerin ve iyi uygulamaların belirlenmesi, tarafların tedbir politikalarının etkilerini analiz etmesi için kapasitelerini kullanmalarına teşvik edilmesi, oluşturulan kılavuz ve çerçevelerle tüm taraflara destek olunması ve son olarak bölgesel, ulusal ve sektörel düzeyde deneyim aktarımı yapılmasıdır.

Toplumsal cinsiyet konusu da adil geçiş kapsamında ele alınmaktadır. Adil geçiş, Lima Toplumsal Cinsiyet Çalışma Programı kapsamında yeni Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı (GAP) ilkelerine dahil edilmiştir. GAP'nin yeniden formüle edilmesi, iklim krizinin kadınlar üzerindeki orantısız etkisi göz önünde bulundurulduğunda COP25'te yapılan en önemli atılımlardan birisidir. Adil geçişi bu plana dahil ederek, yeni sürdürülebilir ekonomik planlarda halihazırda bulunan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretilme riski düşünüldüğünde, hedeflenen politikaların var olan iş gücü açıklarını gidermede nasıl uygulanması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır.

Covid-19 salgınının tam ortasındaki 2020 ve 2021 yılları boyunca, AC4J girişimi durmak bir yana dünya çapında enerji ve ekolojik dönüşüm süreçlerini hızlandırmak amacıyla uygulanmaya devam etmiştir. Bunun bir örneği, girişimin pandemi sırasında Afrika'da da başlatılmasıdır. 2020 yılında Arjantin, Kosta Rika, İspanya, Fransa, Gana, Endonezya, Samoa ve Senegal'den bakanların katılımıyla AC4J'nin Uluslararası Danışma Konseyi kurulmuştur. Konsey'e Samoa Çalışma Bakanı ve

İspanya Başbakan Yardımcısı ve Ekolojik Geçiş Bakanı başkanlık etmektedir. Bu eşbaşkanlık bir niyetin beyanıdır. Gelişmekte olan bir ülke ile sanayileşmiş bir ülke, tıpkı BM'de olduğu gibi bir araya gelerek başkanlığı üstlenmişlerdir. Başkanlığın biri Pasifik Adaları gibi iklim değişikliğine karşı kırılgan bir bölgeden olan bir çalışma bakanı ile adil geçiş uygulamalarında öncü olan bir ülkenin ekoloji bakanı tarafından paylaşılması da ayrıca anlamlıdır.

Covid-19 sonrası zamanlarda, iklim değişikliği ile mücadelede ciddi bir politik hedef koyarak Yeşil Düzen'i imzalamaya karar veren AB'nin ekonomi alanındaki bu yeni pozisyonu, içerdiği 2030 yılına kadar %55 emisyon azaltımı ve 2050 yılı itibariyle sıfır emisyon taahhütleri ile bir kısmı adil geçişi finanse edecek milyarlarca avroluk yatırım beyanları düşünüldüğünde oldukça ümit verici bir haberdir. İmzalanan anlaşmanın, Covid-19'un sağlık, ekonomi ve istihdam alanlarındaki yıkıcı etkilerini hafifletmek amacıyla ekonomik ve sosyal toparlanmaya yönelik AB ve üye ülkelerin planlarına entegre edilmesi özellikle memnuniyet vericidir. 806,9 milyar avroluk bir yatırım öngören AB Yeni Nesil^{*15} programı, bir toparlanma planından çok daha fazlasıdır. İklim sorumluluğu, enerji ve ekolojik dönüşüm, toplumsal kapsayıcılık ve adil geçiş konularının bir araya getirilmesi çok olumlu bir yaklaşımdır ve bu bütüncül bakış, AB ve tüm üye ülkeler için sürdürülebilirliğe dair bir miladı temsil etme şansına sahiptir.

15 https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en.

SONUÇ

İklim politikalarının istihdam boyutunun adil bir dönüşüm yoluyla ele alınması gerektiğine odaklanan bu metin, adil geçiş kavramının UNFCCC düzeyinde resmi tartışmalara dahil edilmesine kadar süren uzun yolculuğu anlatmaktadır. Ayrıca sürece katkıda bulunan siyasi, kurumsal ve hepsinden önemlisi sendikal aktörlerin rolünü de vurgulamaktadır. Artık günümüzde adil geçiş, iş dünyası da dahil olmak üzere pek çok sektör tarafından desteklenmektedir (bkz. örneğin, We Mean Business Coalition 2019).

Adil geçiş kavramının bağlamsal içeriği ILO yönergeleri gibi örneklerle tanımlanmıştır. Ayrıca Avrupa politikaları ile Yeşil Düzen'den esinlenerek yapılan ekonomik ve sosyal toparlanmaya yönelik yatırımlar da adil geçişin nasıl yapılacağına dair uygulama araçlarına örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yıkıcı iklim değişikliğinden kaçınmak için ekolojik dönüşüm ve enerji geçiş süreçlerini yeterli hız ve kapsamla kolaylaştırmak için siyasi kararlar ve anlaşmalar şarttır, ancak ihtiyaç duyulan yöntemler bunlarla sınırlı değildir. Değişimin önündeki toplumsal engellerin üstesinden gelmek için, toplumsal boyutu içeren ve adil bir geçişi garanti altına alan bir toplumsal diyaloga ve vatandaş katılımını içeren geniş çaplı bir toplumsal mutabakata ihtiyaç vardır. Yalnızca bu şekilde enerji ve ekolojik dönüşüm mümkün olabilir ve gereken değişimin etkisi hissedilebilir. Geçiş sürecini yakalayabilen ekonomiler daha iyi fırsatlara sahip olacak, vakit kaybedenler ise zorlanacak ve ciddi olumsuz sosyal sorunlarla yüzleşmek durumunda kalacaktır. Medeniyetimizi tehdit eden sosyolojik ve çevresel çöküşten kaçınmak ve sürdürülebilir sosyal adaletin hüküm sürdüğü bir gelecek için çabalamak hepimizin görevidir.

KAYNAKÇA

Baruah, B. 2016. Renewable inequity? Women's employment in clean energy in industrialized, emerging and developing economies. *Natural Resource Forum* 41(1), 18–29.

Bureau for Workers' Activities. 2018. Just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. Policy Brief, International Labour Organization, Geneva (<https://bit.ly/3LFPGJs>).

European Commission. 2019. Clean energy for all Europeans. Report, European Commission, Brussels.

European Trade Union Confederation. 2006. Climate change and employment: impact on employment in the European Union-25 of climate change and CO2 emission reduction measures by 2030. Report, ETUC, Brussels (<https://bit.ly/3sQcQUS>).

European Trade Union Confederation. 2011. ETUC resolution Rio+20: strengthening the social dimension of sustainable development. Report, 19–20 October, ETUC, Brussels (<https://bit.ly/34MbK4w>).

European Trade Union Confederation. 2017. Resolution on the follow-up of the Paris Agreement on climate change. Report, 27 October, ETUC, Brussels (<https://bit.ly/3rWfcSV>).

Intergovernmental Panel on Climate Change. 2007. Fourth assessment report (AR4) of the United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change (www.ipcc.ch/assessment-report/ar4).

Intergovernmental Panel on Climate Change. 2014. Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Cambridge University Press.

International Labour Organization. 2008a. Employment and labour market implications of climate change. Conference Proceedings, 303rd Session, International Labour Office, Geneva (<https://bit.ly/3sADK4j>).

International Labour Organization. 2008b. Green jobs: decent work in a sustainable, low-carbon world. Report, United Nations Environment Programme (<https://bit.ly/353VYBU>).

International Labour Organization. 2009. Improving the climate for gender equality, too! Website, ILO, Geneva (<https://bit.ly/357sumR>).

International Labour Organization. 2015. Guidelines for a just transition to environmentally sustainable economies and societies for all. Policy Guidelines, ILO, Geneva (<https://bit.ly/3HXi9YV>).

International Labour Organization. 2017a. World employment and social outlook: trends for women 2017. Report, ILO, Geneva (<https://bit.ly/3rWV4QJ>).

International Labour Organization. 2017b. Gender, labour and a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. Report, ILO, Geneva.

International Labour Organization. 2017c. Work in a changing climate: the green initiative. Report, ILO, Geneva (<https://bit.ly/3GWUoAF>).

International Labour Organization. 2018a. Green jobs: towards decent work in a sustainable, low-carbon world. Report, ILO, Geneva (<https://bit.ly/3N99p57>).

International Labour Organization. 2018b. Greening with jobs. World employment and social outlook 2018. Report, ILO, Geneva (<https://bit.ly/3oVxVwh>).

International Labour Organization. 2019a. ILO century declaration for the future of work. Conference Proceedings, International Labour Organization Conference, Geneva (<https://bit.ly/3sQWyem>).

International Labour Organization. 2019b. Working on a warmer planet: the impact of heat stress on labour productivity and decent work. Report, ILO, Geneva (<https://bit.ly/3ovxsTP>).

International Trade Union Confederation. 2010. Resolution on combating climate change through sustainable development and just transition. Resolution, ITUC (<https://bit.ly/3sRS8nT>).

International Trade Union Confederation. 2017. Just transition – where are we now and what’s next? ITUC Climate Justice Frontline Briefing (<https://bit.ly/3I3wxzi>).

Nieto Sainz, J. 2009. Los desafíos del cambio climático: manual para comprender la agenda del clima. Madrid: Ediciones GPS (Íspanyolca).

Nieto Sainz, J. 2018. Notas sobre la Transición Justa. Cuadernos de Energía 57, 101–108 (Íspanyolca).

Organización Internacional del Trabajo and Conama. 2018. La aplicación de las directrices de la OIT sobre transición justa en el contexto de la transición energética española. Report, OIT/Conama (www.conama.org/informeOIT) (Íspanyolca).

Rosemerg, A. 2010. Building a just transition: the linkages between climate change and employment. International Journal of Labour Research 2(2), 125–161. (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/%40ed_dialogue/%40actrav/documents/publication/wcms_153352.pdf)

Ryder, G. 2015. El acuerdo de París: creación de empleo y política climática para una transición justa. Blog Post, 26 October, El País (<https://bit.ly/3oftbRK>) (Íspanyolca).

Sanchez, A. B. 2019. El empleo verde para las mujeres. Blog Post, 8 March, AgendaPublica (<https://bit.ly/3oULVGm>) (Íspanyolca).

Stern, N. 2006. The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge University Press.

Strong, M. 1994. Environment and sustainable development. In Visions of the Future of Social Justice: Essays on the Occasion of the ILO’s 75th Anniversary. Geneva: International Labour Organization.

United Nations. 1992. United Nations framework convention on climate change. Policy Document (<https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>).

Von Hagen, M. and Willems, J. 2012. Women’s participation in green growth: a potential fully realised? Study, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit.

We Mean Business Coalition. 2019. Climate and the just transition. Blog Post, 18 January (<https://bit.ly/3BsMcVY>)2. Historical Perspectives To Inform A Just Transition In Southeastern Europe

SIRBİSTAN'DA DÖNÜŞÜM: KÜÇÜK HİDROELEKTRİK SANTRALLERİ, BÜYÜK KARLAR

Dragan Cunda

Küçük hidroelektrik santralleri (HES'ler), üretimlerini suyun yenilenebilir gücüne dayanarak yapmasına rağmen son derece sürdürülemez teknolojilerdir. Yenilenebilirlik ve sürdürülebilirlik arasında bir denge kurmanın imkansız olduğu gerçeği, yaklaşık 3000 HES'in inşasının planlandığı ve yüzlercesinin halihazırda inşa edildiği Batı Balkanlar bölgesinde açıkça ortaya çıkmıştır. Buradaki temel sorun, yapımı tamamlanan HES'lerin dağlık ve genellikle koruma altında bulunan alanlardaki el değmemiş nehirler ve akarsular üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu alanlar, nadir ve koruma altında olan türler açısından zengin, Avrupa'nın son vahşi nehirlerinden birkaç tanesidir. HES'lerin faaliyet biçimi bu paha biçilmez yaşam alanlarının yanı sıra nehirlerin yakınında yaşayan yerel halkları da tehlikeye atmaktadır.

Stara Dağları'ndaki (Sırbistan) köylerde yapılan saha çalışmasından elde edilen verilerden yola çıkarak, HES'lerin neden son derece adil olmayan bir enerji yöntemi olduğunu ve bunlarla nasıl başarıyla mücadele edildiğini anlatacağız. HES'lerin Sırbistan'da enerji dönüşümünün ilk aşaması olarak uygulanmasına rağmen enerji sistemi için oldukça sınırlı bir dönüşüm kapasitesine sahip olmalarını masaya yatıracağız. Bu haliyle HES'ler, enerjideki statükonun korunmasını sağlamışlar ve hem uluslararası hem de yerli sermaye için yalnızca kâr getiren araçlar olarak kalmışlardır. HES'lerin bu durumu, söz konusu ekolojik, ekonomik ve sosyal alanlardaki yapısal sorunların daha az zararlı bir teknoloji ile ortadan kalkmasının pek mümkün olmadığını göstermektedir.

HES'LERİN EKONOMİK VE EKOLOJİK ZARARLARI

HES'lere yapılan yatırımlar, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) adil enerji dönüşümü için hazırladığı temel kılavuz ilkelerinin tümünü yok saymaktadır (Sabato ve Fronteddu 2020). Bu ihlaller, ekonomik ve çevresel maliyet ve faydaların dağılımına ilişkin kuralların yanı sıra sosyo-çevresel korumanın sağlanması ve karar alma sürecine geniş katılımın sağlanmasına yönelik prosedürleri de içermektedir. Sırbistan'daki HES'ler hem ekolojik hem de ekonomik maliyet ve kazançlarda büyük çatışmalar yaratmıştır. Etkilenen topluluklara hayatta kalma korkusu, yatırımcılara ise kolay kazanç getirmiştir. Borulardan akan su yatırımcılar için kâr anlamına gelirken, yerel halk için hem yaşamın özüne hem de alıştıkları yaşamın sona erebileceği tehdidine işaret etmektedir. Sırbistan'ın dört bir yanındaki dağlarda borular ve türbinler suyu

bir yandan kirletirken bir yandan da birçok nehir yatağını kurutmuştur (Ristić ve ark. 2018). Bu da Stara Dağları'ndaki derelerde yaşayan alabalık ve yengeçler ile su samurları gibi koruma altındaki çok sayıda türün neslinin tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini göstermektedir. İşlevsiz balık geçitleri ile nehir yataklarına döşenen borular gibi ciddi yanlışlar, inşa edilen HES'lerin neredeyse herkes tarafından bilinen yaygın özellikleri. Tüm bu yanlışların nedeni uzmanlık eksikliği de olabilirdi, ancak bu sözde hatalar sayesinde türbinlerdeki su miktarının arttığını, böylece daha fazla elektrik üretildiğini ve nihayetinde yatırımcıların daha fazla kar elde ettiğini göz ardı etmemek gerekir.

Yapılan araştırmalar, Stara Dağları'ndaki toplulukların içme suyu kalitesinin de bu işten nasibini almasından endişe ettiklerini gösterdi. İnsanlar, yeraltı sularında yaratılan dengesizlik nedeniyle bazı derelerin kuruyacağından ve erozyon gibi sorunların da ortaya çıkacağından korkuyorlardı. Katılımcılar, HES'lerin gıda üretimlerini de etkileyeceğini, çünkü pek çok insanın bahçelerini sulamak için nehirlerden su kullandığını, hatta bazı insanların nehirlerin ve yeraltı sularının arazileri için uygun nem seviyelerini sağladığını düşündüğünü belirttiler. Emekli maaşları düşük olduğundan, bölgedeki insanların yetiştirdikleri sebze ve meyveler kişisel tüketim ya da küçük ölçekli alışveriş aracılığıyla hayatta kalmaları açısından önemliydi. Dahası, bu dağlardaki topluluklar, gür akan derelerin vazgeçilmez olduğu eski bir büyük baş hayvancılık geçmişine sahipti. Kirlenen ve azalan su seviyesiyle birlikte, koyun, inek ve keçilerin temiz ve bol suya erişimi çok daha sınırlı olmaya başladı.

Barajlar ve borular bölgenin turistik potansiyelini yok ettiği için köylerin ekonomik geçimi daha da olumsuz etkilendi. Turistler, yürüyüşçüler ve olta balıkçıları, Stara Dağları'nı doğal güzellikleri için sık sık ziyaret ediyorlar. Ziyaretçiler köylerde kısa süreli konaklayarak yerel halka ek gelir kapısı oluyorlar. Bölgedeki pek çok insan, kendi evlerini ziyaretçileri ağırlamak için yeniledi. Bölgedeki sayısız şelale, kaynak ve el değmemiş nehirlerin HES'ler tarafından bozulması halinde kırsal turizmin geleceği konusunda bu insanlar haklı olarak endişe duymaktadır.

Nüfus azalması korkusu HES'lerden önce de vardı. Sosyalist rejim sonrası diğer kırsal bölgeler gibi, Stara Dağları da onlarca yıl süren kırdan kente göç nedeniyle nüfusunun yok olmasıyla karşı karşıya kaldı (Dzenovska 2020) ve bu eğilim, gelir getiren tarımsal üretim olasılığının ortadan kalktığı 1990'lardan bu yana daha da şiddetlendi. Bozulan altyapı ve boş binalar bu kırsal boşluğun en iyi kanıtları. Yatırımcılar ve HES'leri onaylayan kurumlar, yaşlı nüfusun planlarına direnemeyeceğini öngörerek bu göç ortamından faydalandılar. Bu ortam, HES'lerin istihdam, yenilenen okullar ve yollar aracılığıyla köylere tekrar canlılık getireceği gibi boş vaatlerde bulunan yatırımcıların da önünü açtı. Enerji dönüşümünü başlatan HES'lerin geliştiği bu ortam, bize projelerin yapıldığı coğrafyanın da ötesinde iyileştirici bir etki sunmak yerine, buldukları bölgenin az gelişmişliğini nasıl daha da derinleştirdiğini göstermiştir.

Sivil toplum kuruluşlarından (STK), akademik camiadan, ilgili vatandaşlardan ve Stara Dağlarını Koruyalım hareketi içindeki aktivistlerden oluşan bir grup, HES'lerle ilgili sorunları dile getirerek ülkedeki tüm projelerin iptal edilmesini talep etti. Ne yazık ki, sadece protestoların en yoğun olduğu Stara Dağları'ndaki santrallerin

durdurulmasını sağlayabildiler. Protestoların yanı sıra kurumlara ve yatırımcılara karşı kullandıkları ana strateji, sürdürülebilir kırsal kalkınmaya ilişkin alternatif bir vizyon teşvik etmeleriydi. Eğer HES'ler daha fazla sömürü getiriyorsa, bu yeni vizyon köylerdeki kültür ve eğitim kurumlarının çok yönlü olarak yeniden canlandırılması, evlerin yenilenmesi ve dağların yeniden nüfuslandırılması çağrılarını gibi yöntemlerle hayat bulabilirdi.

PROSEDÜRE VE TANIMAYA DAYALI ADALET

Çevreyi ve toplulukları koruması gereken prosedürler düzgün işleseydi, bu ekolojik ve sosyo-ekonomik zararların hiçbiri bu kadar ağır olmazdı. Bu önlemler sözde çevrenin HES'lerden etkilenmemesini sağlamak için getirilmişti, ki bu bilhassa önemliydi çünkü birçok tesisin inşası koruma altındaki alanlarda planlanmıştı. Ayrıca bu önlemler, yatırımcıların yerel topluluklara danışmalarını ve yatırımlar için onaylarını almalarını da zorunlu kılıyordu.

Gerçekte, bu koruyucu prosedürler yanılsamalardan ibaretti. Stara Dağları sakinleri, karar alma sürecine kısmen de olsa dahil edilmediklerinden şikayetçi oldular. Yerel makamlar ve yatırımcılar genellikle halka danışmayı göz ardı ettiler veya sadece projelere olumlu bakan bir avuç bölge sakinini davet ettiler. Halkın katılımı toplantıları olduğu zamanlarda bile yetkililer HES'lerin tasarımı ve etkileri hakkında tam bir açıklama yapmadılar. Bunun yerine, santralleri su değirmeni olarak lanse ettiler ve bir yandan tesislerin işleyişinin teknik ve ekolojik detaylarını gizlerken diğer yandan köylere rant vaatlerinde bulundular.

Benzer şekilde, projelerdeki çevre koruma uygulamaları yalnızca yapmış olmak için yapılan şeylerdi. Örneğin, bir megavatın altındaki HES'lerin çevresel etki değerlendirilmesi yapılmadan inşa edilmesine izin verildi ve bazı incelemeler yatırımcılara yakın olan taraflı profesyoneller tarafından yürütüldü. Bu nedenle, raporlarda yazılanlar ile sahadaki gerçek durum arasında bir tutarsızlık vardı; örneğin, alanlarda korunan türlerin olduğu sıklıkla hatalı bir şekilde göz ardı edildi. Ayrıca, nehir yataklarına borular inşa etmek, işlevsiz balık yollarına sahip olmak veya çevredeki ormanları tahrip etmek gibi çevre koruma kurallarına aykırı faaliyetler de yürütüldü.

Artık bu konuda hiçbir resmi kontrol mekanizmasının düzgün bir şekilde işlemediği açık. Bunun nedenleri zayıf kurumlar, ilgili kurumlar arasında koordinasyon olmaması veya enerji sektöründeki aktörlerin gücü olabilir. Tüm süreçlerde yasalar ve prosedürler, ulusal ve yerel makamlar için yalnızca resmi onayları vermekle yükümlü birer araç olarak görülüyordu. Bu onaylar aynı zamanda yatırımcılar için geçerli akçelerdi ve projelere kaynak aktaran uluslararası bankalar ve finans kuruluşları için de sürdürülebilirliğin kanıtlarıydı.

Bu koruyucu prosedürlerin varlığına rağmen HES'lerin planlanması, mevcut enerji dönüşümünün temeli olan bilgi, değer ve çıkarlar arasındaki derin uçuruma işaret etmektedir. Rant, teknolojik verimlilik ve kaynakların azami kullanımını ilkeleri, sürdürülebilir kalkınma, biyolojik çeşitlilik ve akarsulara bağımlı kırsal yaşam kültürü

ve ekonomisi bağlamındaki değerlere ters düşmektedir. Enerjiyi bir kaynak olarak ön planda tutan mühendis kesim, hidroelektrik lobisi ile işbirliği içinde yerel toplulukların, biyologların ve sosyologların değerlerini göz ardı ederek HES'lerin sayısının ve tasarımlarının belirlenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu şekilde HES'lerin nihai amacı kar olurken, türlerin ve toplulukların hayatta kalması "biyolojik asgari düzeye" indirgenmiştir. Bu gibi vakalar, kar elde etme ve sürdürülebilirliğin nasıl uyumlu ve hatta birbirini destekleyici olduğunu göstermek için sıklıkla kullanıldı.

HES karşıtları biyolojik asgari düzey ilkesinin ne kadar yıkıcı olduğunu sıklıkla vurgulamışlardır. En tanınmış muhaliflerden bazıları, baskın iddialara ve ilkelere karşı çıkan bilim insanları ve akademisyenlerdi. HES'lerin bulunduğu yerlerde saha araştırması yaparak kar ve yaşam arasındaki çatışmanın çözülemez olduğunu gösterdiler. Ayrıca aktivistler ve sivil toplum kuruluşları, Stara Dağları'nda her köye giderek alternatif buluşmalar düzenlediler ve HES'lerden etkilenen herkesin sesini duyurdular. Dahası, baskın teknobilimsel ilkelere karşı biyoçeşitlilik ve kırsal kalkınma değerlerini teşvik ettiler. Tüm bunların yanında en önemlisi, HES'lere karşıtı hareket, sadece HES'lerin inşa edilmesine karşı çıkmanın çok ötesinde bir şey başarmıştır. Ekoloji aktivistleri, bilim insanları ve vatandaşlar, gösterdikleri çabalarla ekolojik konuları Sırbistan siyasetinin ön saflarına taşıdılar. Ekolojik gündemi, siyasi özellikleri ve toplumsal bölünmeleri aşan temel bir kamu yararı olarak dile getirdiler.

KAR VE STATÜKO

HES'lerin ardındaki gelir-gider tablosu, neden tüm bölgede mantar gibi çoğaldıklarını ortaya koyuyor.

İlk gerekçe, HES'ler diğer teknolojilere göre daha az yatırım gerektirmeleridir. Hidroelektrik enerjiye yapılan yatırımlar, büyük güneş ve rüzgar santrallerine yapılan yatırımlara göre daha az sermayeye ihtiyaç duyuyor. Ayrıca Sırbistan'ın Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olduğu dönemde edinilen uzmanlık sayesinde yurt dışı kaynaklı bilgi birikimine daha az bağımlıydılar.

İkincisi, diğer ülkelerde olduğu gibi Sırbistan hükümeti de alım garantilerini (FITs) uygulamaya koyarak, HES yatırımcıları da dahil olmak üzere tüm yenilenebilir enerji kaynağı (YEK) üreticilerine 12 yıl boyunca avantajlı bir fiyat garantisi verdi. Bu yatırımcılardan bazılarının Sırbistan iktidar partisine yakın olduğu artık aşikar. HES'ler yabancı sermaye için de karlı bir fırsattı. Sırbistan'daki HES'ler için verilen kredilerin çoğu Erste Bank, UniCredit, Banca Intesa ve Société Générale gibi ticari bankalardan geldi (Bankwatch Network 2019). Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası'nın Uluslararası Finans Kurumu gibi büyük finans kuruluşları, Norveç, Avustralya, Almanya ve İtalya kalkınma bankalarıyla birlikte el değmemiş bölgelerdeki hidroelektrik projelerine yüz milyonlarca avro aktardı.

Üçüncü neden ise, güneş ve rüzgar kaynaklarına yönelik küresel furyada can çekişen sektörlerini yeniden canlandırmaları için HES'ler, hidroelektrik ekipman üreticileri için güzel bir fırsattı.

Karlı işletmeler olmalarına rağmen HES'ler, kömüre bağımlı ulusal enerji sistemine önemli bir katkı sağlamamaktadır. Sırbistan'da planlanan 850 tesisin tamamı inşa edilmiş olsaydı, ülkenin elektrik ihtiyacının yalnızca % 2-3'üne katkıda bulunacaklardı (Ristić ve ark. 2018). Sırbistan hükümeti Nisan 2021'e kadar alım garantilerine elverişli güneş ve rüzgar enerjisi için teknoloji üst sınırlarını korudu. Bu sebeple düşük kapasiteye sahip HES'ler, ulusal enerji sektörüne katkı sağlayamadı.

Nisan 2021'de uygulamaya konulan yeni YEK yasası, hükümet tarafından bir dönüm noktası olarak sunuldu. Yeni yasa güneş ve rüzgar enerjisi üzerindeki teknoloji sınırlamalarını kaldırarak (daha önceden her bir teknoloji türünden üretilen enerjinin ne kadarının destekleneceği belirleniyordu) bu iki enerji kaynağına yapılan yatırımları artırırken, aynı zamanda vatandaşların enerji dönüşümüne daha fazla katılmalarına olanak tanıdı. HES'lere yapılan yatırımlar hız kesti, ancak HES'ler yerel yetkililerin kamuoyu baskısına dayanmadığı Stara Dağları'ndakiler hariç olmak üzere yeni yasa ile yasaklanmadı. HES'lere yeni yatırımlar yapılmayacak olsa bile, yukarıda belirtilen yıkıcı sosyal, ekonomik ve ekolojik sonuçların Sırbistan'ın enerji dönüşümünün temelini oluşturmaya devam etme tehlikesi ortadan kalkmadı.

Yeni yasanın yürürlüğe girmesinden bu yana ilk sinyaller pek iç açıcı değil. Yabancı enerji şirketleri yeni açılan Sırbistan pazarında yer kapmak için şimdiden yarışıyor. Vatandaşların katılımıysa önemli ölçüde sınırlı ve (HES'lerin baskısı altında çöken) koruma standartları ve prosedürleri harabeye dönmüş durumda. Tek umut, ekolojik farkındalığında artmasında ve yeni kurulan aktivist örgütlerin HES'lere karşı kampanya yürütülmesinde yatıyor.

KAYNAKÇA

Bankwatch Network. 2019. Western Balkans hydropower: who pays, who profits? (Batı Balkanlarda hidroelektrik: kim ödüyor, kim kazanıyor?) Eylül Raporu, Bankwatch Network(<https://bit.ly / 3BSmqdX>).

Dzenovska, D. 2020. Emptiness: capitalism without people in the Latvian countryside. (Boşluk: Letonya kırsalında insansız kapitalizm.) *American Ethnologist* 47(1), 10–26 (doi: 10.1111/amet.12867).

Ristić, R., Malušević, I., Polovina, S., Milčanović, V., and Radić, B. 2018. Male hidroelektrane derivacionog tipa: beznačajna energetska korist i nemerljiva ekološka šteta. *Vodoprivreda* 50(294–296), 311–317. (In Croatian.)

Sabato, S., and Fronteddu, B. 2020. A socially just transition through the European Green Deal? (Avrupa Yeşil Mutabakatı aracılığıyla sosyal açıdan adil bir geçiş mi mevcut?) Working Paper, Ağustos, European Trade Union Institute, Brüksel.

KUZEY MAKEDONYA'DA ENERJİ DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Aleksandar Gjorgjievski

Güneydoğu Avrupa ülkesi Kuzey Makedonya da sayısı yüzleri bulan ve uzun süreli bir planın neticesi olarak koruma altındaki alanları ve milli parkları dahil olmak üzere ülkenin topraklarında yeniden canlanan HES yatırım dalgası ile mücadele etmektedir. Elektrik üretimine sadece küçük bir katkıda bulunmalarına rağmen geniş bir finansal destek ihtiyacına gereksinim duyan HES'ler de yenilenebilir enerji için uygulanan alım garantisi sisteminin bir parçasıdır. Ülke, elektrik üretiminin büyük bir kısmını seneler önce inşa edilen ve Kuzey Makedonya'nın toplam elektrik üretiminin %40-50'sini oluşturan büyük hidroelektrik santrallerinden elde etmektedir. Geri kalanı ise çoğunlukla kömürlü termik santrallerden sağlanmaktadır.

Sağlık ve Çevre Birliği'nin 2019 yılında yayınladığı bir rapora göre, Güneydoğu Avrupa'daki on altı kömürlü termik santral, eskimiş teknolojileri nedeniyle Avrupa'nın diğer bölgelerindekileri termik santrallerin toplamından daha fazla hava kirliliğine sebep olmaktadır. Balkanlar'da hava kirliliğine bağlı daha fazla hastalık ve ölüme neden olmanın yanı sıra, bu sorun sınırların ötesine geçerek çoğu AB ülkesine yayılmakta ve ülkelerin sağlık sistemleri üzerinde büyük bir olumsuz etki yaratmaktadır.

Güneydoğu Avrupa genelinde enerji sektörü çoğunlukla kömüre dayalıdır ve çok küçük bir miktar YEK olmasına rağmen sektör esas olarak kömür ve hidroelektrik arasında yaklaşık yarı yarıya bölünmüştür. 2017'de AB ortalamasına göre kişi başına %30 daha fazla karbondioksit salın Kuzey Makedonya'da da tablo farklı değildir. Ülkenin mevcut hükümeti enerji gündeminde gelecek vadeden önemli bir hedef koydu. Hükümet 2025 yılına kadar kömürlü termik santrallerin bir kısmını, 2040 yılına kadar ise tamamını kapatmayı planlıyor. Aynı zamanda 2023 yılına kadar kömür yakımında desülfürizasyon ve karbonsuzlaştırma standartlarını karşılamak için kalan kömürlü termik santralleri tamamen modernize edilecek. Bu dönüşümün ilk adımları atılmış durumda. Ülkenin batısındaki Oslomej'de kapanan bir kömür madeni üzerine gelecekte 100 megawatt kapasiteye ulaşması planlanan bir güneş enerji santrali inşa edildi ve ülkenin güneydoğusundaki Bogdanci'de devlete ait mevcut rüzgar santralinin kapasitesi artırıldı. Hükümetin stratejisi, tüm kapalı veya açık kömür madenleri ile kömürlü termik santraller yerine güneş enerji santrali yatırımları yapılmasını da içeriyor.

Uzmanlara göre stratejinin geri kalanı o kadar da sürdürülebilir değil. Öncelik, yine bir fosil yakıt olan doğal gazı verilmek isteniyor. Bunun için gerekçe ise, çoğunluğu devlete ait olan enerji sektörünün tavsiyesi olan temel enerji ihtiyacını karşılama

gereksinimi. Özellikle kentsel alanları hedefleyen, elektrik üretimini kömürden gaza dönüştürmeyi amaçlayan tamamen yeni bir ulusal doğal gaz iletim ve üretim ağı oluşturmak için büyük yatırımlar yapılacaktır. Mevcut açıdan bakıldığında ülke, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının sağladığı fırsatı kaçıracak ve enerji sektörünü uzun vadeli sürdürülebilirliğe yönelik olarak gerçekten modernize edemeyecek. Bu nedenle yeşil istihdama ve ekonominin enerji bağımsızlığına odaklı bir adil geçiş imza atmak zorlaşacaktır.

Kuzey Makedonya'da linyit yakan tesislerin faaliyetten çıkarılması konusunda süregelen başlıca zorluklardan biri, kömüre dayalı ekonominin bölgesel ve ulusal gelir akışı açısından kilit bir noktada olmasıdır. Devlete ait kömür santralleri ülke için önemli bir istihdam kaynağıdır. Ayrıca santraller, enerji altyapısının geliştirilmesine ve bakımına yaptığı katkının yanı sıra enerji kaynaklarının çıkarılması, işlenmesi, taşınması ve dağıtımını ile ilgili çeşitli yan sanayileri de desteklemektedir.

Dolayısıyla yukarıda belirtildiği üzere, hükümet kömürden aşamalı olarak çıkılacağını sözde ilan etmiş olsa da, bu geçişin sahada nasıl uygulamaya koyulacağı belirsizdir. Potansiyel olarak etkilenen topluluklar arasında, linyite dayalı altyapının sonlandırılması için gerekli olan büyük ekonomik, siyasi ve sosyal tercihler konusunda çok az farkındalık veya uzlaşma vardır. Ayrıca, ülkede kullanımda olan iki termik santralin (Bitola ve Oslomej) işletmesi de ulusal ve bölgesel ölçekteki çıkarılara sıkıca bağlıdır. Bu durum kısmen enerji üretim sektöründe devlet mülkiyetinin baskın olmasından, devlete ait elektrik üreten sanayilerde aşırı istihdam bulunmasından ve enerji lobilerinin ülkenin ekonomi politikasını etkilemedeki süregelen güçlü rolünden kaynaklanmaktadır.

Kuzey Makedonya'da çalışan sivil toplum kuruluşları, kömüre dayalı ekonomiler için alternatif gelir ve istihdam kaynaklarını teşvik etmek ve kömürden çıkış sürecinin uygulanabilirliği konusunda kamuoyunda bir tartışma başlatmak için aktif olarak girişimlerde bulunmaktadır. Özellikle Eko Svest adlı sivil toplum kuruluşu, Kichevo ve Bitola bölgelerinde adil geçiş üzerine yürüttüğü bir proje ile kömür endüstrisinde çalışan işçilere fırsat yaratmak için turizm, tarım ve yerel üretim modelleri açısından yenilikçi istihdam biçimi geliştirmeye çalışmaktadır. Temel argümanlarından biri, kömürden çıkışı kapsayan adil geçişin sadece enerji sektörüyle sınırlı kalmasına gerek olmadığıdır. Özellikle Kichevo bölgesinde gözle görülebilir derecede gelişmekte olan yenilenebilir enerji tesisleri genellikle daha düşük düzeyde doğrudan istihdama yol açarken, kömür endüstrisinde bulunan beceriler ve bilgi birikimi diğer ekonomik sektörlerin geliştirilmesi için kullanılabilir. Başta tarım olmak üzere alternatif olarak sunulabilecek diğer sektörlerin birçoğu, fosil yakıt kaynaklarının kullanımının yaygınlaşmasından önce de söz konusu bölgelerde mevcuttu.

Enerji sektöründeki aktif kuruluşlar, Kichevo ve Bitola bölgelerinde adil geçiş programlarının uzun vadeli planlanmasını teşvik edecek çalışmaların bir an önce başlatılması gerektiğini savunuyor. Bu süreç, işçilerin, sendikaların, yerel halkın, küçük işletmelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin aktif katılımını gerektirmektedir. Sivil toplum kuruluşları temsilcileri, hükümetin geçiş sürecindeki kömür bölgelerinde yaşayan vatandaşlarını destekleme yükümlülüğünün olduğunu ve

gelecekteki adil geçiş planına ilişkin hedeflerin gerçekleştirilmesi için mali kaynakları seferber etmesi gerektiğini savunuyor. Yetkililerin tüm paydaşlara karşı Şeffaf olması yönünde bir beklenti de var. Süreç, özellikle çatılarda fotovoltaik enerji santralleri kurmayı amaçlayarak yenilenebilir elektrik üretmekle ilgilenen özel işletmeleri ve yerel halkı da içermelidir. Yerel düzeyde güven oluşturmak bu sürecin kilit taşıdır.

Kuzey Makedonya, komşu ülkelere kıyasla çok yüksek güneş radyasyonuyla yenilenebilir elektrik üretimi için büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bu nispi avantajını kullanmamaktadır ve şu anda güneşten çok düşük düzeyde bir üretim sağlamaktadır. Umut vaat eden yenilenebilir enerji alım garantileriyle bile, enerji sektöründe yenilenebilir enerjiye yatırım yapmak hala yalnızca büyük işletmelerin ayrıcalığı olmaya devam ediyor. Ev ve binalarda vatandaşların gerçekleştirdiği bireysel enerji üretimi, ülkenin enerji sektörüne katkıda bulunma fırsatı olmadan, yalnızca temel ihtiyaçlarını karşıalayabildikleri en düşük seviyede tutuluyor. Bu nedenle ülkenin geleceğe dair planları, hane halklarına karşı "tretici" yaklaşımını kullanarak üretim için en uygun potansiyeli yaratan AB'deki rüzgarı kaçırıyor. Devletin yaptığı düzenlemeler, yalnızca büyük sermayeyi teşvik etmeye odaklanıyor, bu nedenle de enerji sektörünün yapısını uzun vadede değiştirmesi zor bir hale sokuyor.

Dahası, enerji kooperatiflerinin oluşturulması hala çok sınırlanıyor ve bu yönde gelişme olasılığı çok düşük görünüyor. Sadece Yeşil Kooperatif (Zelena Zadruga), bir start-up şirketi olarak 2020 yılında enerji kooperatiflerinin araştırılması ve geliştirilmesinde nc olmak için kuruldu, ancak o da üretime yatırım yapmadı. Tretici modeli ve kooperatifler desteklenmedikçe, adil geçiş orta ve uzun vadede sosyal ve ekonomik açıdan o kadar da "adil" olmayacak. nk atılan adımlar istihdam ve enerji piyasasını yeniden genellikle uluslararası yatırımcılara ait olan bir avuç büyük şirkete bağımlı hale getiriyor.

Sofya'da duyurulan ve bölgeye pandemi sonrası destek sunan Kasım 2020 AB girişimi ile bölgedeki enerji sektörü için olumlu yönde bir adım atıldı (Avrupa Komisyonu 2020):

Batı Balkan lkeleri, karbonsuzlaşma, döngüsel ekonomi, kirliliğin önlenmesi ve giderilmesi, sürdürülebilir gıda sistemleri ve kırsal alanlar ile biyoçeşitlilik prensiplerinden oluşan beş ana noktaya odaklanan Balkanlar'da Yeşil Gündem isimli bir uygulamaya imza atıldı.

Batı Balkanlarda Yeşil Gündem, Avrupa Yeşil Mutabakatı doğrultusunda bölgenin geleneksel ekonomik modelden sürdürülebilir bir ekonomiye sıçrayış yapması yönünde yeni bir büyüme stratejisidir. Bu strateji, dönüştürücü bir potansiyele sahip olan ve Batı Balkanların uzun vadeli toparlanmasını, ayrıca AB ile ekonomik açıdan yakınlalaşmasını amaçlayan Ekonomi ve Yatırım Planına dahil edilmiştir. Söz konusu plan, Batı Balkanlar için hazırlanan yeşil ve dijital eşzamanlı dönüşüm ile desteklenecek.

Planda sunulan somut öneriler şunlardır: Bölgeyi AB'nin 2050 yılında Avrupa'yı karbon nötr bir kıta yapma hedefiyle uyumlu hale getirmek, döngüsel ekonomi potansiyelini ortaya çıkarmak, hava, su ve toprak kirliliğiyle mücadele etmek, sürdürülebilir gıda üretim ve tedarik yöntemlerini teşvik etmek, biyolojik çeşitliliğin korunması ve

ekosistemlerin restorasyonuna odaklanarak bölgenin büyük turizm potansiyelinden faydalanmak. AB, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı¹⁶ (IPA III) vasıtasıyla iddialı Yeşil Gündem uygulamasını mali olarak destekleyecektir. Batı Balkanlar Yatırım Çerçevesi, Avrupa Sürdürülebilir Kalkınma Fonu Plus (EFSD+) ve diğer araçlar bu konudaki ana uygulama mekanizmaları olacaktır.

Pandeminin Batı Balkanların kırılgan ekonomileri üzerindeki büyük etkisi düşünüldüğünde, Yeşil Gündem çok umut verici bir gelişme ve olumlu yönde bir rota çiziyor. Yine de AB desteğinin nasıl bir seyir izleyeceğini görmek için biraz zamana ihtiyacımız olacak. Enerji sektörü açısından bakıldığında, bölge hükümetleri bu şansı ekonomilerini daha dayanıklı ve enerjiye daha az bağımlı hale getirmek için kullanmalılar. Türetici modelini destekleyerek ve enerji sektöründe sosyal girişimciliğin gelişmesini teşvik ederek, hem toplumlarında eşitliği pekiştirecek hem de çevreyi koruyacaklardır.

Öte yandan, adil geçiş ve Yeşil Gündem'in amacı sadece kirli enerji kaynaklarından temiz enerji kaynaklarına basit bir geçiş yapmak ve ardından tüm bölgenin enerji üretimini tekeline alan birkaç büyük yatırımcıyla enerji sektörünü katı bir hale sokmak değildir. Bunun yerine enerji dönüşümünün 'adil' boyutu, sosyal ve ekonomik eşitliği destekleyecek ve yerel toplulukların gelişip ilerleyebilmeleri amacıyla sürdürülebilirlik ve dayanıklılık sağlayacak en doğru yol izlenerek gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Avrupa Komisyonu. 2020. Guidelines for the implementation of the green agenda for the Western Balkans. (Batı Balkanlar için yeşil gündemin uygulanmasına yönelik kılavuz ilkeler.) Working Paper, Avrupa Komisyonu, Brüksel (<https://bit.ly/3pi5rwS>)

Sağlık ve Çevre İttifakı. 2019. Kronik kömür kirliliği. 19 Şubat HEAL Raporu, Brüksel (<https://bit.ly/356s6oM>).

16 IPA III finansmanı, bir sonraki 2021-27 Çok Yıllı Mali Çerçevesinin kabul edilmesine tabidir.

ERTELENEN DÖNÜŞÜM: İKLİM ACİLİYETİ, ADİL GEÇİŞTE HIRVATİSTAN İÇİN YETERLİ OLMADIĞINDA

Yazan: Vedran Horvat

Eğer kim Hırvatistan'ın iklim değişikliğiyle ilgili temel ulusal strateji ve siyasi belgelerini dikkatle incelerlerse, iklim krizinin var olmadığı ve iklimle ilgili bir aciliyetin bulunmadığı sonucuna varabilir. Ulusal politikacılar, Brüksel'in baskısıyla son yıllarda sera gazı salımlarının azaltılması için kolektif iklim eylemine ihtiyaç duyulduğunu ve gerekli eylemlerin ulusal politikalara entegre edilmesi gerektiğini kabul etmeye başlamış olsalar da, hala bunun bir acil durum olduğunu ve harekete geçmek için yarının çok geç olacağını idrak etmekte başarısızlar.

Ana strateji belgelerinde iddialı eylemler 2030 yılına kadar erteleniyor, hareketlilik ve ulaşım gibi çeşitli sektörlerin iklim değişikliğine karşı kırılganlığının incelenmesi gerektiği göz ardı ediliyor (Hırvatistan Parlamentosu, 2020). Neyse ki hükümet, turizm, biyoçeşitlilik, su, enerji, balıkçılık ve tarımın kırılganlığını kabul ediyor, ama yine de mevcut ekonomik üretim ve tedarik sisteminin sektörlerini tamamen görmezden geliyor (bu sektörler siyasi belgelerde tamamen atlanmış gibi gözüküyor). Bu bakış açısıyla da çoğu zaman yüksek karbon ayak izine sahip binlerce mesleği konuyla alakasız olarak değerlendiriyor. Bu türden derin ve yapısal bir inkar, Hırvatistan'da adil geçişin boyutları hakkında düzgün bir tartışma ortamını engelliyor. Güncel duruma rağmen bir sonraki bölümde, adil geçişin bir kolektif eylem biçimi olarak kabul edilebilmesi için gereken bağlam ve koşulları daha derinlemesine inceleyeceğim.

ADİL GEÇİŞ, BİTMEK BİLMEYEN BİR HİKAYE

Hükümetin iklim acil durumunu inkar etmesi, Hırvatistan'da sadece pasif ve tüketim odaklı yaklaşımların geçerliliğini koruması, onurlu çalışma koşulları da dahil olmak üzere üretimin ve insan emeğinin sadece hayatta kalmak için gerçekleştirildiğine yönündeki endişeleri daha da arttırmaktadır. Bunun yanı sıra, çoğu endüstrinin yağmalandığı ve (1990'larda iktidarlar tarafından meşrulaştırılan bir özelleştirme furyası nedeniyle) sanayisizleşmenin hat safhada olduğu Hırvatistan'da, hangi endüstrilerin 'geçiş' döneminden sağ çıkması gerektiği konusunda bir anlaşmazlık söz konusudur¹⁷.

¹⁷ Avrupa'nın bu kısmında 'geçiş' genellikle piyasa ekonomisini, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi merkezine alan karmaşık bir dönüşüm süreci olarak anlaşılmaktadır. Bu anlayış 1990'ların başında

Dejan Jović gibi siyaset bilimciler, Hırvatistan'ın beş aşamalı bir geçiş sürecini tamamlaması gerektiğini ve bu çalışmaların çoğunun henüz tamamlanmadığını iddia ediyor. Öte yandan Jović (2021), Hırvatistan'da tek çarenin bir post-Yugoslavya olması gerektiğine dair öngörünün terk edilmesi gerektiğini söylüyor ve gelecek nesillerin "yeni bir 'alternatif' hayal etmeye ve kavramsallaştırmaya başlaması" gerektiğini savunuyor. O zaman biz de, adil geçişin bazı ilkelerinde var olan sosyo-ekolojik dönüşümün, yeni nesillerin girişimde bulunabileceği yollardan biri olabileceğini göz önünde bulunduralım.

Bu tamamlanmamış geçişin beraberinde getirdiği külfetler çok yüzlüdür, çünkü yaygın kanıya göre geçiş süreci, hükümetlerin vaat ettiklerinin hiçbirini yerine getirememiştir (Džihic ve Hamilton 2012). Buna ek olarak, geçiş sürecine paralel giden kapitalist sistem ve demokratik düzen derin bir krize girdiği için, bu geçişin hiçbir zaman tamamlanmadığına dair toplumda belli belirsiz bir his var. Bu his de yeni ya da 'başka' bir geçişi kolaylaştırmıyor. Bu tamamlanmamışlık algısı geçiş sözcüğüne indirgenemez, daha çok A noktasından B noktasına uzanan belirsiz bir yolculuğun anlatısıdır. Toplumun belirli bir yönde gelişmesini sağlayan dış baskılar konusunda kolektif bir anlayış eksikliği var. Bununla birlikte, iklim değişikliğinin küresel, sınır tanımayan karakteri ve gezegenin sınırları gerçekten de belirli ulusal gidişatı aşmaktadır. İklim değişikliğinin aciliyeti Hırvat toplumunda öncelik olmaktan uzak olduğu için, insanlarda başka bir geçişi başlatmak adına ne bir bilinç ne de bir siyasi irade veya baskı gösteriyor. Burada kastettiğimiz geçiş, vatandaşlar ve emekçiler için yeterli sayıda insana yakışır iş sağlayabilen demokratik, adil ve karbondan arındırılmış bir topluma geçiştir.

SADECE (BAŞKA) BİR GEÇİŞ Mİ?

Özellikle Güneydoğu Avrupa'dakiler olmak üzere merkez Avrupa çevresindeki yeni-sömürgeci, sömürücü ve çıkarıcı uygulamalara maruz kalan, büyük ölçüde yoksullaşmış ve sanayisizleşmiş ülkeler için 'geçiş' kavramı kimi zaman rahatsız edici olabilmektedir. Bu durum, kitlesel göçün tek çözüm olduğu bir tür arafta kalmışlık hissiyle ilgilidir. Bu ülkelerin deneyimlediği beyin göçü, geçiş sürecinin başarıyla tamamlanmasına yönelik bir tehdit olarak da tanımlanabilir (Horvat 2004).

Her şeyden önce bu terim, piyasa ekonomisine ve demokrasiye 30 yıl süren 'geçiş' döneminin başarısızlıklarına dair anıları çağrıştırmaktadır. Şiddetli mali krizler, kemer sıkma politikaları, aşırı sağcıların yükselişiyle birlikte Avrupa'nın demokratik gelişiminin çöküşü, otoriterliğin geri dönüşü ve demokratik alanın daha da daralması gibi örnekler bu dönemin deneyimlerinden bazılarıdır. Ayrıca tüm bunların hepsi şu anki pandemi döneminde hız kazanmıştır. Aslında bu geçiş, refah ve barışın 'altın çağını' geri getirmesi gerekiyordu, ancak bunun yerine tam tersi oldu.

Yugoslavya'nın dağılması ve bölgedeki savaşa başlamıştır. Ulusal şirket ve firmaların şeffaf olmayan bir şekilde özelleştirilmesi, silah ticaretinin artması ve çok sayıda yolsuzluk skandalı bu döneme damgasını vurmuştur. Geçişin daha iyi bir yaşam kalitesi sunması gerekirken, bunun yerine vatandaşa, sistemsel değişimin kamu yararı adına ne kadar yüzeysel ve sığ olduğuna dair birçok şüphe ve endişe getirmiştir.

İkinci olarak, iklim değişikliğinin karar alıcılar tarafından yeterince ciddiye alınmadığı, kömür ve nükleerden çıkışın sürekli ertelendiği ve tüm sanayi sektörünün harap olduğu Avrupa'nın bu bölgesinde, adil geçiş kavramı umutla örtüşmüyor. Adil geçişi ciddiye almak istiyorsak bu durumun değişmesi gerekiyor (Perspectives 2021).

Bu bağlamda geçiş hala zaman zaman yeni bir fedakarlık olarak algılanmakta ve kolektif bir adaletsizlik duygusuna sebep olmaktadır. İnsanlar, uzun bir savaşı, yoksulluk ve yağma döneminden sonra nihayet barış ve refahın tadını çıkarabilecekleri koşullara ulaştıklarını, iklim krizinden kendilerini sorumlu hissetmemelerine rağmen yeni bir fedakarlık yapmaya zorlandıklarını düşünme eğilimindedir.

NE ZAMAN YETERLİ OLACAK?

Dahası, adil geçiş söylemi, daha fazla refah ve esenlik iddiasında olan sınırsız büyüme fikriyle tamamen hipnotize olmuş bir topluma hitap etmeye çalışıyor. Neoliberal bir toplumda başarı genellikle zenginlik ve maddiyat üzerinden tanımlandığı için, neyin yeterli olduğuna dair bir sınır çizmek ya da artık yeter diye haykırmak her zaman öyle kolay değil. Çoğu durumda, sendikalar da bu tür tutumların sözcüsü olmaya istekli olmuyor.

Ayrıca, ülkede varlığını sürdürmeyi başaran az sayıdaki endüstrinin çoğu fosil-yoğun olanlar. Karbonsuzlaşmaya doğru büyük bir geçişin yapılabileceği endüstriler ve sektörler (örneğin demiryollarının modernize edilmesi) ise genellikle özelleştirme riski altında veya ayrıcalıklılar ve siyasi parti elitleri tarafından 'ele geçirilmiş' (Perspectives 2021). Bu koşullar altında çalışanlar, yeni moda sözcüklerden pek etkilenmiyorlar; bunun yerine şüpheleri ve çekinceleri var. İşlerinin ve haysiyetlerinin korunacağına dair bir garanti görmüyorlar. İklim değişikliğinin potansiyel tehlikeli etkilerinin yavaş yavaş farkına varıyorlar, ancak bunu işlerinin geleceğine ve güvencesine yönelik bir risk olarak değerlendirmiyorlar. Hırvatistan'daki adil geçiş süreci, iklim değişikliğine karşı harekete geçecek ve aynı zamanda sanayi ve insana yakışır çalışma koşullarını canlı tutacak hatta iyileştirecek politika değişikliklerini uygulamak gibi muazzam zorluklarla karşı karşıyadır. Karar vericiler henüz bu doğrultuda gereken siyasi iradeyi göstermeye hazır değiller. Bir tür inkarın içine hapsolmuş durumdadır ve harekete geçmek adına ihtiyaç duydukları gerekçeye sahip olabilmek için en kötünün gerçekleşmesini bekliyorlar. Ayakta kalan karbon-yoğun sektörleri ve endüstrileri aşamalı bir geçişe teşvik edemeyecekleri açık.¹⁸

UMUT PARILTILARI

Peki umudu nerede arayabiliriz? Adil geçiş için itici güç nereden gelecek? Görünen o ki ilk adımlar geliştirmekte olan kooperatiflerden ve yeşil siyasetin etkili olmaya başladığı şehirlerden gelecek. Bu noktada gözler, yeşil sol siyasi parti Možemo'nun güç kazandığı ve şehrin yönetimini devraldığı başkent Zagreb'e çevrilmiş durumda (Euronews

¹⁸ Ancak, çoğu zaman iklimin Hırvatistan'daki istihdam üzerindeki etkisine ilişkin bilimsel veya kanıtla dayalı bir değerlendirmeden mahrum kalmaktadırlar. Daha fazla bilgi için (Hırvatça), bkz. <https://bit.ly/3JHFZsm>.

2021). Parti, binlerce kişiyi istihdam eden belediye şirketlerinde derin bir sistemik dönüşüm mücadelesi veriyor. Bunu yaparken de hiç kimseyi geride bırakmadan, ekolojik modernizasyon yoluyla yerel ekonomiyi karbonsuzlaştırma amacı taşıyor. Pula, Split ve Dubrovnik gibi birkaç şehirde daha yeşil sol meclis üyelerinin varlığı mevcut siyasi tabloyu yavaş yavaş değiştiriyor ve adil geçişin hedefleriyle uyumlu yerel politikalara doğru yeni bir vizyon için alan açıyor.

Kooperatifler ise, vatandaşların kendi kendilerine örgütlenebildiği ve değişimi başlatmak için diğerlerini harekete geçirebildiği işbirliği ortamlarıdır. Bu açıdan bakıldığında ZEZ (Yeşil Enerji Kooperatifi¹⁹), var olanlar arasında başı çeken bir örnek. Hırvatistan ve Güneydoğu Avrupa'daki şehirlerle işbirliği yapan küçük ölçekli, merkezi olmayan projeler yapan ve başta güneş enerjisi olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırarak vatandaş katılımının da sağlayan bir modeli temsil ediyor. Küçük bir şehir olan Križevci ile yaptığı işbirliği ve kamu-özel ortaklıklar kurması, işbirliğine dayalı uygulamaların kamu yararı ve dönüşüm süreçlerinin desteklenmesi için etkili kullanımına dair güzel bir örnek teşkil ediyor.

Ancak, yerel deneyim ve tabandan gelen ivme çok önemli olsa da, sadece kazanımlara odaklanmak Hırvatistan'daki emekçilerin unutulmasına ya da geride bırakılmasına neden olabilir. Bunun başlıca nedeni pek çok emekçinin işinin hala devlete bağımlı olmasıdır. Devletin ve kamu sektörünün rolünü inkar etmek veya görmezden gelmek yanlış olur. Pandemi bize devletin kriz zamanlarında daha da güçlendiğini göstermiştir.

Bununla beraber, devlet genellikle daha derin sistemsel reformlar başlatma veya demokratikleşme yolunda politika değişiklikleri yapma konusunda isteksiz olduğundan, biz de tabandan gelen küçük zaferleri kutlamaya meyilli oluyoruz. Yine de büyük sorunlar başımızı başka yöne çevirerek çözülmez. Kamu yatırımları ve altyapının modernizasyonu, karbonsuzlaşma için hayati önemde ve bunların kamu sektöründe yüksek kaliteli istihdamın korunması prensibiyle birlikte ilerlemesi gerekiyor. Devlet bu dönüşümü başlatmak için doğrudan sorumluluğa, yetkiye ve kaynaklara sahip olduğundan kamu sektörü, adil geçiş için devletin rolünü güçlendirebilecek siyasi eylemlerin atılabileceği uygun bir alan. Eğer kamu sektörü dönüşebilirse, karbonsuzlaşma çabaları ve istihdamı geliştirme yoluyla kamu şirketlerinin demokratikleşmesine de kapı aralıyabilir.

Biraz daha umut verici bir başka bakış açısı da Kate Raworth'un simit ekonomisinin Hırvatistan'daki yerel ekonomilere uygulanmasıdır.

Politik Ekoloji Enstitüsü'ndeki araştırmacılar tarafından geliştirilen küçülme simit modelleri²⁰, gelecekteki şehir ekonomilerinin ekolojik sınırlar altında nasıl görünebileceğine dair temel ve yol haritası sağlamak için çeşitli Hırvat şehirlerine uygulanmıştır.* Görsel olarak cazip olmalarının yanı sıra bu modeller, yerel ekonomilerin nasıl hızla dönüşebileceği ve bu politika değişimlerinin nereden başlaması gerektiği konusunda da sağlam bir yol gösteriyor.

19 Bilgi için: www.zez.coop/index_en.html.

20 Daha fazla bilgi için <http://ipe.hr/en/degrowth-donut>.

GEÇİŞ SÜRECİNİN ARACILARI

Adil Geçişin yapay bir süreç olmasını istemiyoruz. Güçlü bir etkiye sahip popüler figürlerin ve araçların yokluğuna ek olarak, Hırvatistan'da adil geçiş için mevcut bir zorluk daha var. Biz ideal olarak üretim ve tüketim sistemlerinin karbonsuzlaşmasını, emekçilerin ihtiyaçlarına cevap veren ve yüksek kaliteli işleri koruyan kapsayıcı ve katılımcı bir sürecin parçası olarak görüyoruz. Bazı girişimler, şehirlerde enerji üretiminin ve ulaşımın karbonsuzlaşmasında veya enerji yoksulluğunu azaltmada giderek daha başarılı olurken, başkaları da şirketlerde işçilerin katılımını yüksek tutmakta becerikli. Gerçekte bunların hepsi aynı anda gerçekleşmez. Buna rağmen bizim senkronize hareket etmeye ihtiyacımız var ve güncel durumda bunu sadece tabandan gelen eylemlerle gerçekleştirmemiz çok zor. Kaybedecek zamanımız yok.

Son olarak, ekonomilerimizi karbonsuzlaştırmak ve işlerimizi korumak için devlette sürekliliği, sendikalar, işverenler ve hareketlerde konsensüsü ve hızlı eyleme geçme becerisi üzerine çalışmamız gerekiyor. Ancak bu sayede senkronize bir değişimi sağlayabiliriz. Bunun başarmak için karbon yoğun endüstrilerin büyük bir bölümünü kapsayan gerçekçi ve detaylı senaryolara ve uygulanabilir bir zaman çizelgesine ihtiyacımız var.

KAYNAKÇA

Hırvat Parlamentosu. 2020. Adaptations to climate change in the Republic of Croatia for the period until 2040 with a view to 2070. (Hırvatistan Cumhuriyeti'nde 2070'i göz önüne alıp 2040 yılına kadar yapılacak iklim değişikliği adaptasyonları.) Strategy Document 921 (<https://bit.ly/3BXQNzR>).

Džihić, V., and Hamilton, D. S. (eds). 2012. Unfinished Business: The Western Balkans and the International Community, Washington, DC: Brookings Institution Press. (Tamamlanmamış İşler: Batı Balkanlar ve Uluslararası Toplum, Washington, DC: Brookings Institution Press.)

Euronews. 2021. Green MP Tomasevic crushes far-right candidate in Zagreb mayoral election. (Yeşiller Milletvekili Tomasevic, Zagreb belediye başkanlığı seçimlerinde aşırı sağcı adayı yerden yere vurdu.) Euronews, 31 Mayıs (<https://bit.ly/3JOJqgO>).

Horvat, V. 2004. Brain drain. (Beyin göçü) Threat to successful transition in Balkan region? (Balkan bölgesinde başarılı bir geçiş için bir tehdit mi?) South Eastern Europe Politics 5(1), 76–93. (Güneydoğu Avrupa Siyaseti 5 (1), 76-93.)

Jović, D. 2022. 1991'den otuz yıl sonra post-Yugoslavya devletler: beş aşamalı geçişin tamamlanmamış işleri. Journal of Balkan and Near Eastern Studies 24(2), 193–222 (doi: 10.1080/19448953.2021.2006007).

Perspectives. 2021. Southeastern Europe: green transition and social (in)justice. (Güneydoğu Avrupa: yeşil geçiş ve sosyal (gayri) adalet.) Perspectives, Issue 9, Aralık, Heinrich Böll Derneği (<https://bit.ly/3HjBe6O>).

Republic of Croatia. 2022. (Hırvatistan Cumhuriyeti) Conference on the Future of Europe – Croatia’s transition to climate neutrality. (Avrupa'nın Geleceği Konferansı –Hırvatistan'nın iklim nötrlüğüne (iklim tarafsızlığına) geçişi.) Devletin websitesi: <https://bit.ly/3giAhR9>.

Bizimle iletişime geçin:

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

Rue du Fossé 3, L1536 Luxembourg
Brussels Office: Avenue des Arts 7-8
1210 Brussels

t: +32 2 329 00 50

e: info@gef.eu

Hakkımızda daha fazla bilgi edinmek için bizi internette gef.eu adresinde ziyaret edin. Tüm Avrupa'da süren etkinliklerimizden haberdar olmak için sosyal medya hesaplarımızı takip edin.

GEF_Europe

GreenEuropeanFoundation

GreenEuropeanFoundation

Green-european-foundation

Bu yayın Türkçe'ye Yeşil Avrupa Vakfı(GEF) tarafından, Yeşil Düşünce Derneği işbirliği ve Avrupa Parlamentosu'nun mali desteği ile çevriltiştir. Avrupa Parlamentosu bu yayının içeriğinden sorumlu değildir.